

Naslov članka/Article:

Domovinska vzgoja v osnovni šoli

Civic Education in Primary Schools

Avtor/Author:

Boža Hvala

DOI:

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Razredni pouk št. 3/2022, letnik 24

ISSN 1408-7820

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo
Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2022

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/razredni-pouk/>

Obisk zasebnega muzeja.

Boža Hvala,
Osnovna šola Solkan

Domovinska vzgoja v osnovni šoli

IZVLEČEK: Domovina predstavlja širšo skupnost, v katero se bo posameznik dejavno vključil le tedaj, če se bo v njej čutil sprejet in varen. Izraz »pripadnost domovini« je čustvo, ki se gradi postopoma in ne sme delovati kot prisila ali zakon. V članku je izpostavljeno obdobje srednjega in poznega otroštva, saj pedagogi lahko prav to razvojno obdobje izkoristimo za krepitev domovinske vzgoje.

Glavno didaktično orodje za krepitev narodne identitete so lahko zgodbe naših prednikov, katere vsebujejo čustveno komponento, in tako upoštevamo didaktični pristop od bližnjega k daljnemu.

S smiselnim načrtovanjem in z ustreznim didaktičnim pristopom je lahko domovinska vzgoja vpeta v vse dejavnosti, ki potekajo na šoli.

Predmet »domovinska in državljanska kultura in etika« učence v tretjem triletju seznani z delovanjem države Slovenije. Zaradi preteklega totalitarnega sistema se demokracije v Sloveniji šele učimo.

Ključne besede: domovinska vzgoja, narodna identiteta, zgodbe naših prednikov, ustrezni didaktični pristop, domovinska in državljanska kultura in etika.

Civic Education in Primary Schools

Abstract: The homeland is a large community where one only becomes actively involved when feeling accepted and safe. The concept of *belonging to one's homeland* is an emotion that should develop gradually rather than being imposed or enforced by law. The article focuses on middle and late childhood, as this is when educators can strengthen a sense of patriotism. Our ancestors' stories can serve as a valuable <didactic tool> for strengthening national identity since they contain an emotional component, incorporating near and far transfer. Teachers can integrate patriotic education into all school activities with thoughtful planning and an appropriate didactic approach. The subject Patriotic and Civic Culture and Ethics in the third educational cycle introduces students to the functioning of Slovenia as a state. The country is still learning democracy as a result of its previous totalitarian system.

Keywords: patriotic education, national identity, ancestor stories, appropriate didactic approach, patriotic and civic culture and ethics.

Uvod

V primarni skupnosti, natančneje v družini, kjer imajo odnosi pomembno vlogo pri oblikovanju občutka posameznika zase in za identiteto, kjer odnosi vplivajo na razvoj vrednot, norm, morale, prepričanj, pogleda na svet, vsakdanje vedenje ter na proces socializacije, se izgrajuje odnos do domovine. Tako bi naj otroke že v primarni skupnosti seznani s slovensko zgodovino, z našimi običaji in navadami.

Z odraščanjem otrok pa starševsko vlogo prevzame tudi širše družbeno in izobraževalno okolje, najprej vrtci, nato pa šola.

Vsak od nas zavedno ali nezavedno stremi k sprejetosti v svoji okolici. Domovina predstavlja širšo skupnost, ki se je bomo oklenili le tedaj, če se bomo v njej čutili sprejeti in varni.

Se odrasli dovolj trudimo, da bi otrok začutil to varnost in srčno pripadnost? Pred državnimi prazniki navadno

učence spomnim, naj pred svojo hišo ne pozabijo izobesiti slovenske zastave. Večina otrok v razredu pove, da je doma nimajo. Vendar pa to dejstvo ne razkrije bistva problema; zastava zagotovo ni glavni pokazatelj, kaj čutimo do domovine.

Pripadnost domovini

»Ljubezen do domovine« je morda izrabljen pojem, zame osebno je primernejši izraz »pripadnost domovini«. V vsakem primeru gre za čustvo, ki se ga ne moremo naučiti iz učbenikov, prav tako se ga ne da oceniti s šolsko oceno. Vsako čustvo, sploh pozitivno, se gradi postopoma in ne sme delovati kot prisila ali zakon.

Pripadnost domovini je ena temeljnih vrednot. Avtorji navajajo, da je biti del domovine prvinski odnos, so korenine, vrednote, je magičnost. Biti del domovine pomeni zavedati se, da »koreninimo« v dani kulturi, s katero se istovetimo. Domovinska vzgoja je vzgoja ZA in ne vzgoja PROTI. Izobražujemo za znanje, usposabljammo za veščine, vzgajamo za vrednote; in imeti rad svojo domovino, svoj narod je ena od temeljnih vrednot (Barle Lakota, 2006).

So državni prazniki priložnost za krepitev domovinske pripadnosti? Gotovo so, čeprav je treba povedati, da imamo v šoli prav s pomembnimi datumi nekaj smole. Konec meseca oktobra praznujemo »dan suverenosti« in »dan reformacije«, a se takrat začnejo jesenske počitnice. »Dan samostojnosti in enotnosti«, 26. december, praznujemo dan po božiču in spet so pred vrati novoletne počitnice. V otroških glavah je takrat prava zmeda; pričakovanje božiča in novega leta, obdarovanje, pravljica okrasitev in podobno, so za otroke veliko bolj zanimivi. »Dan državnosti« je že v času poletnih počitnic in imamo zato šolsko proslavo nekaj dni prej. Za učence so v tistih dneh bolj pomembna spričevala, poslavljanje od sošolcev in misel na morje.

Razvijanje občutka pripadnosti domovini v osnovni šoli

Domovinska vzgoja mora biti vpeta v vse dejavnosti, ki potekajo na šoli. Če narod definirata predvsem kultura in jezik, kar radi poudarjamo, potem je jasno, da je prav šola tista, ki jima lahko posveti največ časa. Le z dobrim načrtovanjem in z ustreznim didaktičnim pristopom bomo pri večini učencev dosegli zastavljene cilje. Pri vsebinah pa moramo biti zelo previdni, kajti ne smemo pozabiti, da sta temeljna predpogoja domovinske vzgoje humanizem in strpnost.

Poudarek v tem članku namenjam obdobju srednjega in poznega otroštva (od sedmega leta do vstopa v puberteto). Za to razvojno obdobje je značilno, da otrokovo mišljenje postaja logično, a vezano na

konkretno predstavljive stvari, dogodke; rešujejo probleme, ki si jih lahko predstavljajo, ne pa še tistih, ki so abstraktni. Uporabljati začnejo miselne akcije, ki jih Piaget imenuje miselne operacije. To pomeni, da lahko miselno transformirajo, modificirajo ali kako drugače manipulirajo s tem, kar vidijo ali slišijo in pri tem uporabljajo logična pravila. Informacije, ki jih pridobijo s konkretno izkušnjo, so sposobni v mislih urediti in prerazporediti (Labinowicz, 2010).

Otroci se vse bolj zanimajo za družbene pojave, sposobni so si predstavljati tudi tiste dogodke, ki se niso zgodili v njihovih življenjih. Zmožni so že zavedanja, da obstajajo različni pogledi na neko dejanje oz. dogodek, a so še vedno prepričani, da je pravilno le njihovo lastno stališče ali stališče neke avtoritete. Razvoj spoznavnih in socialnih sposobnosti otrokom omogoči vse boljše zavedanje in razumevanje svojih čustev ter čustev drugih (Labinowicz, 2010).

Zmožni so že identifikacije, kjer gre za čustveno poistovetenje z drugo osebo in prevzemanje misli, ciljev, čustvenih odzivov in osebnostnih značilnosti drugega (Marjanovič Umek idr., 2004).

Sposobnost razumevanja perspektive drugega otroku omogoča empatični odziv in s tem povezano izražanje prosocialnega vedenja tudi v primeru, ko čustva drugega niso jasno prepoznavna. Prav tako spodbuja razvoj čustev socialne odgovornosti, ki temeljijo na ponotranjenih vrednotah ali socialnih normah (Marjanovič Umek idr., 2004).

Pedagogi lahko prav to razvojno stopnjo »izkoristimo« za razvijanje otrokovega občutka pripadnosti domovini. Po mojih izkušnjah v kasnejšem obdobju (mladostništvo) učitelji ne moremo več nadoknaditi te zamujene priložnosti. Tisti, ki poučujemo na razredni stopnji (v 1. in 2. triletju), se zavedamo, da bi morali več časa posvetiti domovinski vzgoji, a smo prav za poučevanje domoljubnih vsebin prepuščeni lastni

Slika 1: Pri spominskem obeležju ob naši šoli; raziskujemo, zakaj je postavljen.

inovativnosti. Poznati slovensko zastavo, grb, himno in pomembnejše zgodovinske dogodke slovenskega naroda je gotovo premalo. Menim, da smo pri doseganju cilja bolj uspešni, če otrokom damo priložnost, da prevzamejo dejavno vlogo v učnem procesu, da jih k učenju vodita radovednost in potreba po raziskovanju. Izkusnega učenja je namreč v šolah še vedno premalo; zavedati se moramo, da abstraktna teoretična znanja ne prinašajo ponotranjanja znanja, vedenja, spoznanj. Najbolje se učimo takrat, ko sami nekaj naredimo ali raziščemo.

Primeri didaktičnega pristopa v 1. in 2. triletju

Sama pri poučevanju sledim preprostemu konceptu – s pomočjo konkretne življenjske situacije poskušam aktivirati otrokovo radovednost in čustva. Za učence na razredni stopnji je družina zelo pomembna, zato pri njih krepim zanimanje za njihove družinske prednike; raziskujemo, kako so ti živeli, s čim so se ukvarjali, kateri dogodki so bili zanje pomembni. Zavedam se, da imajo učenci v tem starostnem obdobju skromno zgodovinsko znanje, zato je treba delo skrbno načrtovati. V

Slika 2: Na obisku pri sosedu naše šole; ročni izdelki naših prednikov.

Slika 3: V razredu imamo gosta; moj dedek, nekdanji pilot.

nasprotnem primeru lahko pri podajanju zgodovinskih dejstev povzročimo pri njih popolno zmedo.

V moji 30-letni praksi se je kot najbolj uspešno »orodje« izkazalo branje resničnih zgodb iz življenja preprostih ljudi. Pripoved glavne osebe v zgodbi otroci čustveno doživljajo in tako preko lastnih čustev najlažje ponotranjijo določeno znanje. S pomočjo zgodb, ki so se zgodile v preteklih zgodovinskih obdobjih, se tudi lažje časovno orientirajo. Goli zgodovinski datumi in suhoparno napisani dogodki namreč ne zadostijo otrokovi radovednosti po nadaljnjem raziskovanju.

Večino zgodb berem iz knjige »Ma useglih je blo lepo«. Ker sem jo sama napisala, »čustveno stojim« za vsako zgodbo posebej in zato sporočilnost lažje prenesem na otroke. Pripovedi, ki sem jih več let zbiral pri starejših ljudeh na Trnovski planoti, zajemajo 20. stoletje, ki je bilo za nas Slovence zelo dramatično. Knjiga je razdeljena na več časovnih obdobj: čas pred 1. svetovno vojno (življenje pod Avstro-Ogrsko), čas 1. svetovne vojne, obdobje fašizma (Primorci pod Italijo), čas 2. svetovne vojne, čas po 2. svetovni vojni (do približno leta 1970).

Učencem najprej predstavim glavne značilnosti zgodovinskega obdobja, ki ga zgodba zajema.

Na steni v našem razredu visi časovni trak 20. stoletja, ki pomaga učencem, da dogodek pravilno časovno umestijo. Po glasnem branju s postavljanjem vprašanj ugotavljam, ali so učenci razumeli vsebino zgodbe. Skoraj vedno naletimo na določene pojme, ki jih ne razumejo in te jim skušam pojasniti. Zgodovinsko znanje »razširim« tako, da si v knjižnici za to temo izposodimo knjige. Skupaj si ogledamo igrani ali dokumentarni film iz posameznega časovnega obdobja. Učence vzpodbudim, da prinesejo v šolo stare predmete, dokumente, razglednice, fotografije. Te natančno pogledamo in jih skupaj analiziramo. Če le imamo

Slika 4: V razredu imamo gosta; moj oče, zbiralec ostankov 1. svetovne vojne.

Slika 5: V šolo smo prinesli stare predmete.

priložnost, v razredu gostimo starše ali stare starše, ki se strokovno ali ljubiteljsko ukvarjajo z zgodovino.

Nato otroke povabim k zbiranju podobnih zgodb, ki so zapisane v knjigi »Ma vseglih je blo lepo«. Poiščejo jih lahko v družini, pri sorodnikih, vaščanih. S tem motiviram tudi starše, ki otrokom pomagajo pri zapisu zgodb. Tudi oni začnejo, če do takrat še niso, raziskovati svoje korenine. Vse zbrane zgodbe natisnemo v »zgodovinski razredni knjigi«, ki jo dobi vsak učenec. Zelo so ponosni nanjo, verjamem pa, da jim bo v zrelejših letih še dragocenejša.

Zbiranje in analiziranje starih zgodb je le ena od poti do želenega cilja, njena največja vrednost pa je zagotovo ta, da upošteva didaktični pristop od bližnjega k daljnemu. Najprej moramo namreč spoznati preteklost naše družine, bližnje okolice, lokalne skupnosti, da bomo lahko kasneje bolje razumeli in vrednotili ostali svet. Le na tak način lahko otroci »poženejo« svoje korenine in stabilno gradijo svojo in narodno identiteto.

Narodna identiteta se krepi, če učitelj zna poiskati dogodke in dosežke, ki so nekaj posebnega in po katerih se razlikujemo od drugih narodov, npr. na zgodovinskem, kulturnem, športnem, znanstvenem področju. Prav je, da učitelj spremlja tudi dnevne dogodke v Sloveniji in jih zna na ustrezen način predstaviti učencem. Izogibati pa se mora pretiranemu nacionalizmu in šovinizmu ter temam, ki imajo politični predznak.

Dobro je, če šola v načrtovane dneve dejavnosti (kulturne, športne, tehnične) vključi tudi spoznavanje slovenske preteklosti. Ob športnih dnevih lahko mimogrede obiščemo kraje oz. prizorišča, ki imajo

Slika 6: Na športnem dnevu; ogled avstro-ogrske kaverne pod vasjo.

Slika 7: Z učenci postavimo razstavo ob 100-letnici konca 1. svetovne vojne.

zgodovinsko vrednost (stare zgradbe, pokopališča, spomeniki, cerkve, obeležja). Organiziramo lahko sodelovanje z bližnjimi muzeji in lokalnimi zbiratelji, ki jih je v Sloveniji čedalje več. V okviru tehničnega dne se lahko učenci učijo različnih ročnih del naših prednikov, ki so že utonila v pozabo.

Domovinska in državljanska kultura in etika

Pri domovinski vzgoji ne smemo zaobiti države. Res je, da jo imamo lahko za »aparata« brez čustev, vendar je neločljivo povezana z domovino. Predmet »domovinska in državljanska kultura in etika« učence v tretjem triletju seznani z delovanjem države Slovenije – njeni politični ureditvi in družbenih načelih. Učenci se učijo o pravilih javnega in političnega življenja v demokratični, pravni in socialni državi. Slovenija je mlada država; zaradi zgodovinskih danosti – večletnega totalitarnega sistema – se demokracije šele učimo. Otroški parlament,

ki je po definiciji »program vzgoje otrok in mladostnikov za demokracijo«, naj bi otroke spodbujal, da izražajo lastna mnenja o vprašanjih, ki jih po demokratičnem postopku izberejo sami. Kot oblike demokratičnega dialoga se otroški parlamenti izvajajo v večini osnovnih šol po Sloveniji, nadgradijo se s parlamenti na občinski in regionalni ravni in se zaključijo na nacionalnem otroškem parlamentu. Skozi otroški parlament, ki je oblika in metoda izkustvenega učenja, otroci razvijajo tudi komunikacijske spretnosti, socialne veščine in zmožnosti za razreševanje konfliktov.

Razredi so vedno bolj kulturno in jezikovno heterogeni

Pri vseh zgoraj naštetih dejstvih pa ne smemo zaobiti trendov zadnjih let, ko se v našo šolo v vse večjem številu vključujejo učenci, katerih materni jezik ni slovenščina in niso bili rojeni v Sloveniji. Pred kratkim so v Slovenijo prišli učenci begunci iz Ukrajine. Šole so dolžne medkulturni vidik vključiti v načrtovanje in izvajanje učnega procesa ter omogočiti razvoj enakopravnega odnosa med kulturnimi, etničnimi, jezikovnimi in drugimi skupnostmi. V uvajalnem obdobju učencev priseljencev je pomembo, da jim omogočimo, da lahko sošolcem predstavijo svoj materni jezik in izvorno državo, kulturne posebnosti in navade, znanstvene in gospodarske dosežke, književno in drugo umetnost. Učenca priseljenca učitelji spodbujamo, da nas in sošolce nauči nekaj besed v njegovem maternem jeziku, zapoje kakšno narodno pesem države, od koder prihaja. Smiselno je, da ga vključimo v podaljšano bivanje, saj je vzdušje tu bolj sproščeno; otroci se družijo in spoznavajo v neformalnih oblikah, kar vpliva spodbudno na medsebojne odnose in hitrejšo usvajanje jezika okolja. Pomembno je na šoli organizirati medkulturne šolske prireditve in preskrbeti knjige v maternih jezikih otrok priseljencev za šolsko knjižnico. Medkulturnost kot pedagoško-didaktično načelo se gotovo lažje uresničuje, če imamo na šoli zaposlene učitelje z lastno izkušnjo preseljevanja. Z vidika večkulturnosti pozitivno izstopajo učni načrt in učna gradiva za že zgoraj omenjen predmet »domovinska in državljanska kultura ter etika« v 7. in 8. razredu. Pomembno je ustvariti na šoli takšno klimo, ki bo utrjevala zavedanje o pomenu medkulturnega dialoga in razvoju medkulturne zmožnosti pri vseh prebivalcih. Razvoj multikulturne družbe ne krči prostora za domoljubje, prej obratno. Medkulturnost je učna pot, na kateri vsi deležniki spoznavajo, kako živeti skupaj, kako uresničevati skupne projekte in se na miroljuben in strpen način soočiti s konflikti. Tako krepimo načelo medsebojne strpnosti, vključenosti, pripadnosti, ki so vodila vzgojno-izobraževalnega dela.

Slika 9: Skupaj s starši obiščemo muzej na prostem (Sabotin).

Sklep

Domoljubje je čustvo, je ena izmed prvih vrednot in vrednosti, preko katere se odraža naša ljubezen in pripadnost domovini. Gojenje domoljubja je del oblikovanja pozitivne samopodobe in del spoznavanja bistva samega sebe, da lahko vstopamo v kritični dialog z drugimi. Pri krepitvi te vrednote učitelj ne sme biti avtoritativni posredovalec znanja, ampak tisti, ki učencem nudi spodbudo in podporo pri raziskovanju. Pomembno je, da se domoljubna tematika ne uči le pri posameznih premetih, ampak je pri tem potreben medpredmetni pristop. Državljska vzgoja je potrebna, saj je njen cilj oblikovanje strpnega, odgovornega in aktivnega državljana.

Viri in literatura

Barle Lakota, A., Rustja, E. Jug, J. (2006). *Državljska in domovinska vzgoja: zbornik*. Slovenska Bistrica: Beja.

https://www.zpms.si/wp-content/uploads/2021/09/ZPMS_Otroski-parlament_E-prirocnik_POSODOBLJEN-2021-1.pdf (30. 4. 2022).

Hvala, B. (2011). *Ma useglih je blo lepo*. Lokve: Društvo Planota.

Labinowicz, E. (2010). *Izvirni Piaget: mišljenje – učenje – poučevanje*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Lukšič Hacin, M. (2011). Multikulturalizem kot spoštljivo sobivanje v raznolikosti. V M. Lukšič Hacin, M., Milharčič Hladnik, M. Sardoč (ur.), *Medkulturni odnosi kot aktivno državljanstvo* (str. 147–159). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. Pridobljeno s

Umek Marjanovič, L., Zupančič, M., Fekonja, U., Kavčič, T., Svetina, M., Tomazo Ravnik, T., Bratanič, B. (2004). *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Rokus.